

Humanizmus a renesancia

– spoločensko – historické pomery:

- objavy – Amerika, pušný prach, strelné zbrane, heliocentrizmus
- hladomor, epidémie, choroby
- vojny – spomalenie hospodárskeho rozvoja
- rozvoj námorníctva – medzinárodný obchod, námorské cesty, koloniálne ríše
- význam meštianstva
- kultúrny rozmach

RENEŠANCIA

- fr. renaissance – znovuzrodenie, obnovenie
- mohutný umelecký a myšlienkový smer
- chcel vymaniť ľudí zo stredovekého myslenia a oslobodiť ho pomocou obnovenia antickej kultúry
- stavia sa proti nadvláde teológie
- podporuje rozvoj prírodných vied a vied o človeku
- príklon k pozemskému svetu
- záujem sústreďuje na človeka, presadzuje individualizmus (dôraz na osobnosť človeka)
- základnou ideológiou stále zostáva kresťanstvo – ovplyvňuje vieru, morálku, myslenie, umenie

HUMANIZMUS

- lat. humanus = ľudský
- myšlienkový smer – životný a vzdelanostný program
- zdôrazňuje ľudskú dôstojnosť a slobodný rozvoj osobnosti
- presadzuje klasickú latinčinu
- zdôrazňuje starogrécky ideál krásy a dobra
- zameraný proti feudalizmu a nadvláde cirkvi
- humanisti študovali a vydávali diela antických spisovateľov, napodobňovali ich tvorbu (tematika, žánre, štylistika, latinčina)
- venovali sa rétorike
- vedecká a príležitostná literatúra

TALIANSKA LITERATÚRA

Dante Alighieri

- prelom stredoveku a renesancie
- obhajoval mestské slobody, odporoval pápežovi – vyhnanstvo
- láska k predčasne zomrelej Beatrice

Božská komédia

- alegorický epos
- tri časti: Peklo, Očistec, Raj
- tvoria ho tercíny (trojveršová strofa)
- kompozícia spočíva v symbolike čísla 3 (3 časti, 33 spevov, 3-veršové strofy)
- Danteho ohrozujú 3 šelmy: lev, leopard, vlčica (symbolizujú zlé ľudské vlastnosti)
- Dante opisuje vymyslenú cestu podsvetím, sprevádza ho rímsky básnik Vergílius (Peklo, Očistec)
- Vergílius stelesňuje božský rozum a nadpozemskú dokonalosť
- Rajom ho sprevádza milovaná Beatrice
- básnik sa stretáva s množstvom priateľov i odporcov, s historickými i mytologickými postavami
- vyznáva sa z lásky k vlasti, k Beatrice, obdivuje antickú vzdelanosť
- jeho duša predstavuje celé ľudstvo, Vergílius rozum, Beatrice náboženstvo

Francesco Petrarca

- „otec humanizmu“
- zbieral rukopisy antický latinských diel
- sníval o literatúre, ktorá by dosiahla úroveň starovekého Ríma

Spevník

- 366 sonetov venovaných Laure – kráse, cti, činom
- nešťastná láska

Giovanni Boccaccio

- epik, novelista
- mnohé milostné aféry na kráľovskom dvore

Dekameron

- cyklus 100 noviel
- vrchol jeho tvorby
- novely si rozpráva skupinka mladých ľudí (7 dievčat, 3 chlapci), ktorí opustili Florenciu počas morovej epidémie a utiekli na vidiek
- krátia si čas vážnymi i rozmarnými príhodami
- každý deň je venovaný inej téme - ústredný motív je láska
- príbehy sú veselé, vyjadrujú radosť zo života, zakončené ponaučením, zabávajú sa na ľudských chybách

ŠPANIELSKA LITERATÚRA

Miguel de Cervantes Saavedra

- v námornej bitke prišiel o ruku, 5 rokov v otroctve, neúspechy v osobnom aj pracovnom živote

Dômyselný rytier Don Quijote de la Mancha

- 2-dielny román, vrcholné dielo renesančnej prózy
- paródia na rytierske romány
- schudobnený šľachtic Don Quijote sa zblázni z čítania rytierskych románov a chce obnoviť zašlú slávu potulného rytierstva
- na vyznabnutej mrcine (Rocinante) sa vypraví spolu so svojím sluhom (Sancho Panzo) do sveta, aby vykonal hrdinské činy na oslavu svojej vysnenej dámy svojho srdca (Dulcinea z Tobosa), aby pomáhal utláčaným a chránil sirotu a vdovu
- prežíva množstvo dobrodružstiev a napriek mnohým neúspechom sa nevzdáva a je ochotný nasadiť aj vlastný život
- nakoniec sa vracia späť domov, vytriezvie zo svojho poblúznenia a umiera
- Don Quijote je heroikomický hrdina, rojko, ktorý nežije v reálnom svete – jeho protikladom je jeho sluha, ktorý mu stále pomáha a vidí veci reálne, skutočné

ANGLICKÁ LITERATÚRA

William Shakespeare

- najväčší anglický i svetový dramatik
- vyše 37 hier
- čisto renesančný autor
- znaky shakespearovskej drámy:
 - **neobmedzenosť tém, času, miesta**
 - **obraz pozemského života, kladných i záporných vlastností ľudí**
 - **hrdinovia sú silní jednotlivci, sú sami stvořovatelia svojich osudov, ich činy vyplývajú z ich charakterov**
 - **nevzdávajú sa svojich ideálov**
 - **postavy žien samostatne rozhodujú o svojom živote**
 - **príčinou tragédie je vášeň alebo náhoda**
 - **komické prvky nie sú ostro oddelené od tragických**
 - **veršovaný jazyk sa strieda s prózou**

komédie:

Skrotenie zlej ženy

Sen noci svätojánskej

Veľa kriku pre nič

Veselé panie windsorské

Benátsky kupec

tragédie:

Romeo a Júlia

- príbeh nešťastnej lásky mladých milencov, ktorí pochádzajú z dvoch znepriatelených rodín vo Verone (Kapuletovci a Montekovci)
- obe rodiny sa zmieria ned zbytočnými obeťami svojich detí

Hamlet

- v Dánsku zomrie šľachetný kráľ Hamlet a po zvesti o otcovej smrti sa zo štúdií v zahraničí vracia princ Hamlet
- na hradbách hradu Elsinor sa mu zjavuje duch nebohého kráľa – synovi vyjaví, že ho zavraždil vlastný brat Claudius, ktorý sa oženil s vdovou po ňom – kráľovnou Gertrúdou – a zmocnil sa trónu
- zaprisahá mladého Hamleta, aby ho pomstil
- princ začne hľadať dôkazy, Claudius spriada proti nemu intrigy, pomáha mu radca Polonius , ktorý nežičí ľúbostnému vzťahu medzi svojou dcérou Oféliou a Hamletom
- princ predstiera šialenstvo a obetuje svoju lásku, získa dôkazy o strýkovej vine, počas vyčítavého rozhovoru s matkou omylom zabije Polonia, preto ho kráľ posielal do Anglicka, kde ho majú popraviť
- princovi sa podarí uniknúť a vracia sa vo chvíli, keď pochovávajú Oféliu, ktorá sa zo žiaľu pomiatla a utopila
- jej brat Laertes chce pomstiť otcovu a sestrinu smrť a prijíma kráľov návrh na súboj, v ktorom má Hamleta zraniť otráveným kordom
- kráľovná pripíja otráveným vínom (otrávil ho Claudius a bolo určené pre Hamleta) na Hamletovo víťazstvo a umiera
- Laertes princa poraní, ale pri zámene kordov je sám smrteľne zranený, pred smrťou však stihne povedať pravdu
- princ z posledných síl zabije Claudia a požehnáva nórskeho vojvodu za dánskeho kráľa

Othello

Kráľ Lear

Macbeth

+ mnohé historické hry

SLOVENSKÁ HUMANISTICKÁ A RENESANČNÁ LITERATÚRA

1500 – 1650

– spoločenská situácia:

- turecké vpády
 - reformácia – boje jej zástancov s protivníkmi
 - protihabsburské povstania (Bočkaj, Betlen)
 - slabá meštianska vrstva nedokázala rozvinúť humanizmus a renesanciu
 - vhodným prostredím boli šľachta a cirkev
 - strediskom nového myšlienkového a umeleckého hnutia bol kráľovský dvor Mateja Korvína
- literárna renesancia uprednostňovala národný jazyk (čeština alebo slovakizovaná čeština)
 - čeština bola spolu s latinčinou úradným i literárnym jazykom (pre evanjelikov i liturgický jazyk)

HUMANISTICKÁ POÉZIA

MARTIN RAKOVSKÝ

- nadviazal na európsku vlnu teórií ideálnych štátov
- **KNIŽKA O SPOLOČENSKÝCH VRSTVÁCH V ŠTÁTE A PRÍČINÁCH PREVRATOV V KRÁĽOVSTVÁCH A CISÁRSTVACH**
 - podáva svoju predstavu o zložení spoločnosti
 - spoločnosť tvorí 10 skupín občanov (panovníci, roľníci, remeselníci, obchodníci, nádenníci, vojaci, duchovenstvo, meštania, ...) a každá z nich má v spoločnosti svoje miesto
 - hlavné príčiny rozpadu štátu sú krutovláda, nespravodlivosť, neschopnosť panovníka, nerovnosť, bezbožnosť ľudu a vládcov
 - majetok – nebyť ani veľmi chudobný, ani veľmi bohatý – zlatá stredná cesta
- **O SVETSKEJ VRCHNOSTI**
 - podáva vzorový model spravodlivého panovníka podľa humanistických zásad

JAKUB JAKOBEUS

- humanistický básnik, prišiel z Čiech do Prešova a tam žil ako exulant
- rozsiahla epicko – reflexívna báseň
- **SLZY, VZDYCHY A PROSBY SLOVENSKÉHO NÁRODA**
 - báseň s národno – vlasteneckými myšlienkami, ktoré signalizujú prebúdzenie slovenského národného povedomia u vtedajšieho meštianstva
 - personifikovaná postava ubiedenej Matky Slovákov plače nad strašným osudom svojím i svojich detí a v náreku rozpráva Kristovi o pohromách, vojnách, more a mnohých nebezpečenstvách, ktoré ohrozujú jej potomstvo
 - v básni cítiť úctu k slávnej minulosti slovenského národa
 - Jakobeus vytvoril skladbu úpravou básne českého básnika Václava Klementa Žebráckého
 - latinské hexametre sa opierajú o zákonitosti antického Vergíliovho eposu
 - dielo zohralo úlohu už vo svojej súčasnosti – Jakobeov syn Mikuláš v pochvalných veršoch na otca vyzýva k podobne orientovanej tvorbe
 - národno – vlastenecká idea sa u nás rozvinula v nasledujúcich obdobiach a Matka Slovákov sa stala dôstojnou predchodkyňou Matky Slávy u Jána Kollára

RENEŠANČNÁ POÉZIA

- zahŕňa historické piesne, ľúbostnú a duchovnú lyriku
- historické piesne - veršovaná epika s protitureckou alebo s protihabsburskou tematikou
- boli anonymné, ich autormi boli rečníci, študenti, drobní zemanovia, kňazi a vojaci
- tradovali sa ústne, niektorí zľudovali
- **MARTIN BOŠŇÁK**
 - **PÍSEŇ O ZÁMKU MURÁNSKÉM**
 - opisuje dobývanie Muráňa a potrestanie hradného pána, lúpežného rytiera Mateja Bazalda
 - používa dokumentárny až kronikársky štýl
- **PÍSEŇ O SIGETSKÉM ZÁMKU**
 - rozpráva o obliehaní sigetskej pevnosti Turkami a o obrane na čele s grófom Mikulášom Zrínskym
 - pevnosť padla do rúk Turkom – zrada
 - motív ženy bojujúcej v mužskom prestrojení
 - básnické a jazykové prostriedky podobné ľudovej poézii
 - to platí aj pre historickú pieseň

PÍSEŇ O NĚKTERÝCH ZÁMKOCH: O MODROM KAMENI, DIVÍNĚ A ZVOLENĚ
- ľúbostnú poéziu reprezentuje rytierska veršovaná romanca
 - **PÍSEŇ O DVÚCH UHERSKÝCH PÁNOCH A TURECKÉHO CISÁŘE DCÉRE (SILÁDI A HADMÁŽI)**
 - exotický obsah
 - narušenie idealizovaného typizovania
 - sultánova dcéra – pohanka – vyslobodí z väzenia šľachticov Siládiho a Hadmážiho a utečie spolu s nimi
 - kladné vlastnosti uhorských pánov – súboj o sultánovu dcéru – Hadmáži má doma manželku
- *duchovná lyrika* sa pridŕžovala náboženskej tematiky
- zobrazovala i osobné a spoločenské problémy
- **JÁN SILVÁN**
 - **PÍSEŇ NOVÉ NA SEDM ŽALMŮ KAJÍCÍCH I JINÉ ŽALMY**
 - konflikt medzi renesančným a stredovekým poňatím ľudskej existencie » autorova rozpoltenosť, nepokoj
 - potreba vypovedať o svojich citoch, vášňach, bolestiach
 - využíval jednoduché stylistické prostriedky (biblické)
- **JURAJ TRANOVSKÝ**
 - evanjelický spevník **CIRATA SANCTORUM**
 - piesne českého, nemeckého, slovenského pôvodu
 - autori sa sústreďovali viac na náboženskú problematiku (pochmúrny charakter), menej na osobnú, sociálnu alebo spoločenskú